

УДК 343.35

Ю. П. Дзюба,

канд. юрид. наук, доц., доцент
кафедри кримінального права № 2
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ДОКУМЕНТ ТА ЙОГО ФУНКЦІЇ У СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

У статті розглядаються питання функцій документа як предмета злочину та засобу його вчинення.

Ключові слова: документ, документообіг, документ як предмет злочину, документ як засіб вчинення злочину.

Документ у кримінальному праві є обов'язковою ознакою значної кількості злочинних посягань. По-перше, законодавець виокремлює певні види документів, що виступають *предметами* злочинів. Зокрема, офіційні документи є предметами злочинів, передбачених статтями 357, 358 та 366 КК¹. Крім того, виборчі документи та документи про референдум є предметами злочину, передбаченого ст. 158 КК, документи на переказ – предметом злочину, передбаченого ст. 200 КК, такі, що містять державну таємницю, – предметом злочину, передбаченого ст. 329, а ті з них, що містять відомості військового характеру – предметом злочину, передбаченого ч. 2. ст. 422 КК, тощо.

По-друге, документи можуть бути *засобами* вчинення злочинів, чим значно підвищують ступінь їх суспільної небезпечності. Зазвичай документи як засоби вчинення злочину використовуються для вчинення різного роду кримінально караних обманів. Зокрема, підроблені документи можуть виступати засобом вчинення шахрайства (ст. 190 КК), привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК), самовільного присвоєння владних повноважень або звання слу-

---

¹ Про визначення поняття офіційного документа див. примітку до ст. 358 КК України.

жбової особи (ст. 353 КК), ухилення від сплати податків (ст. 212 КК), шахрайства з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК) та багатьох інших злочинів.

Документи як предмети конкретних злочинів мають низку спеціальних ознак, детермінованих об'єктами складів відповідних злочинів, їх об'єктивними та суб'єктивними ознаками. Разом із тим безвідносно від сфери застосування документ має низку ознак, відсутність хоча б однієї з яких виключає можливість визнання відповідного предмета документом як обов'язкової ознаки складу відповідного злочину.

Документ у кримінальному праві – це матеріальний (електронний) предмет, що виходить від органів державної влади, органів місцевого самоврядування й об'єднань громадян, підприємств, установ чи організацій незалежно від форм власності, інших повноважних суб'єктів, має необхідні реквізити та містить інформацію, яка засвідчує (підтверджує) факти, що мають юридичне значення. Документам притаманні такі ознаки.

1. *Соціальна ознака* визначається тим, що відповідні предмети залучені в управлінські відносини, в яких виконують функцію інформаційного забезпечення управління. Її реалізація зумовлена як власною природою документів, їх властивостями містити інформацію, так і юридичною природою самої інформації, характером відомостей, що в них закріплені. Здатність документів містити й переносити інформацію, а також засвідчувати певні факти виступає суттєвою властивістю їх соціальної ознаки. Саме посвідчувальна функція документа (*посвідчувальність*) є головною характеристикою його соціальної ознаки.

Створенням документів службові та інші уповноважені особи реалізують управлінські функції певних соціальних установлень, від імені яких такий документ виходить. У свою чергу, одержувачі й користувачі офіційних документів, пред'являючи їх (використовуючи за призначенням), тим самим засвідчують, підтверджують свій статус, наявність відповідних повноважень або відсутність обов'язків. Управлінські функції переносяться на рівень конкрет-

них осіб, які володіють документом для самостійного посвідчення його пред'явником (власником) наявного статусу, підтвердження наявних прав або ж відсутності обов'язків. Таким чином, управлінські функції набувають реалізації в діяльності конкретних осіб, від яких виходять певні види документів. Розглянута процедура універсальна, охоплює різні сфери суспільної діяльності й значно спрощує виконання владних повноважень суб'єктами управління щодо посвідчення (підтвердження) фактів, що мають юридичне значення.

Інформаційне забезпечення управлінської діяльності, пов'язане з використанням документів, здійснюється через документообіг. Наділений зовнішніми ознаками документа, але не залучений до сфери управлінських відносин і такий, що не перебуває в обертанні, а отже й не виконує у зв'язку з цим функції інформаційного забезпечення управління, відповідний предмет не може бути визнаний документом. Тому не можуть бути визнані документами, що є предметами відповідних злочинів, такі, що вийшли з обігу або втратили юридичне значення (скасовані, вилучені та ін.)

Посвідчувальна функція документа полягає не у здатності того чи іншого носія інформації служити джерелом доказів (приміром, чиєїсь недбалості, перевищення повноважень тощо), а саме у його призначенні за своїм змістом засвідчувати факти, що мають юридичне значення. У цьому сенсі доказове (процесуальне) поняття документа, яким оперує кримінальний процес, відрізняється від кримінально-правового. Адже незважаючи на те, що вживаються однакові терміни, між ними немає ані генетичного, ані дефініційного зв'язку.

2. *Фізична ознака.* Будь-який документ є певним *видом інформації*. Документ – це матеріалізований предмет зовнішнього світу, який характеризується такими рисами: він є носієм інформації; має точно визначену форму; виконує функцію інформаційного забезпечення управлінської діяльності. *Інформативність* документа виступає суттєвою властивістю його фізичної ознаки.

Матеріальним носієм документа може виступати будь-який предмет, здатний переносити інформацію і призначений для її зберігання, використання й поширення. Це може бути як папір, так і будь-який синтетичний матеріал (документ про освіту, права водія, посвідчення особи), кіно-, фото- чи відеоплівка тощо. Засоби закріплення інформації у таких предметах визначаються властивостями носіїв вмщати інформацію у тому чи іншому вигляді. Засобами закріплення інформації у документах можуть бути як письмові знаки, що передають текст, так і малюнки, що відтворюють зображення. Останнім часом значного поширення набувають так звані *електронні документи*. Їм притаманна спеціальна форма зберігання інформації – електронний вигляд та певний спосіб відтворення – аудіо, відео, друкований тощо.

3. *Юридична* ознака полягає у тому, що лише прямо передбачені диспозицією відповідною статті (або такі, що однозначно впливають з її змісту) предмети можуть виступати обов'язковою ознакою складу того чи іншого злочину. Саме передбачення цієї ознаки складу злочину у законі є суттєвою властивістю документа як предмета відповідного злочину.

Водночас документ повинен бути носієм інформації про факти, що *мають юридичне значення*, тобто такої, що призводить до встановлення, зміни або припинення правовідносин. Якщо ж відповідний предмет не містить такої інформації або містить помилкову інформацію, то він не може бути визнаний документом. Наявність лише властивостей інформативності за відсутності *юридичної значущості* закріплених у певному носіїві відомостей (інформаційні листи, телеграми, звернення, тощо) виключає можливість визнання таких предметів документами. Юридична значущість інформації визначається встановленням у документах юридичних фактів й обумовлюється *межами компетенції* відповідних суб'єктів управлінських відносин, від імені яких документи виходять. Недотримання цих вимог ставить під сумнів юридичну значущість як самої інформації, так і можливість визнання відповідних предметів документами.

Документ виступає носієм юридично значущої інформації, але сам по собі не породжує юридичних фактів, а лише фіксує, посвідчує й підтверджує їх. Документ, залучений до системи обігу документації, певним чином відбиває *владні повноваження* особи, від імені якої виходить, та є своєрідною формою їх реалізації. При цьому воля уповноваженого суб'єкта передається через інформацію, що закріплюється у документі, і переноситься (впливає) на інших суб'єктів, які залучені до управлінських відносин й до яких відповідна інформація звернена. Отже, *юридична значущість* інформації, закріпленої в документі, виступає важливою властивістю його юридичної ознаки.

4. *Формальна* ознак конкретизує, доповнює та уточнює попередню, однак за своїм значенням ми розглядаємо її як самостійну ознаку документа. Документи мають відповідати формальним вимогам, що висувуються до їх складання. Ці вимоги відбиваються у відповідних реквізитах (від лат. – *requisitum* – необхідне), що стосуються правил оформлення різних категорій документів, які встановлюються відповідним державним стандартом. В останньому розписано як склад реквізитів, так і місце, спосіб їх розташування. Важливими реквізитами документів є *скріплення їх печаткою та підписом уповноваженої особи, наявність дати складання та номеру реєстрації*.

Додаткові вимоги до створення окремих категорій документів випливають зі змісту відповідних держстандартів (ДСТУ) і стосуються необхідності при складанні деяких документів віз погоджень, резолюцій, грифів затверджень тощо. Виготовлення електронних документів регламентовано Законами України «Про електронний документ та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис». Реквізити документа слід відрізнити від засобів його захисту, до яких належать голографічні, криптографічні, програмні, технічні, що не є реквізитами документа. Вони застосовуються при складанні окремих видів документів для захисту їх від підробок.

Отже, відповідність документа формальним вимогам до його складання утворює таку властивість документа, як формальна визначеність, яка виступає суттєвою характеристикою його формальної ознаки.

Суспільна небезпечність протиправних дій з документами полягає у тому, що фальсифікація документів, інший протиправний вплив на них (викрадення, пошкодження, знищення, тощо) завдає шкоди охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам, що забезпечують нормальне функціонування відносин управління. Негативні зміни у суспільних відносинах від вчинення відповідних злочинів полягають у тому, що протиправні дії з документами позбавляють їх можливості виконувати *посвідчувальну функцію*. Залученням до обертання фальсифікованих документів або шляхом неправомірного вилучення з нього справжніх чи їх знищення (пошкодження) порушується нормальний документообіг.

Дзюба Ю. П. Документ и его функции в системе уголовно-правового регулирования общественных отношений

В статье рассматриваются вопросы функций документа как предмета преступления и средства его совершения.

Ключевые слова: документ, документооборот, документ как предмет преступления, документ как средство совершения преступления.

Dzyuba Y. P. The document and its functions in the system of criminal legal regulation of social relations

In the article the questions of the functions of a document as a subject of a crime and as means of its commission are considered.

Key words: document, document as an item of crime, the document as a means of committing a crime.